

NIKOH MAROSIMLARINING O'ZIGA XOSLIGIDA KUYOV-KELIN ROLLARI VA URF-ODATLAR

M. I. Dusnazarova

Termiz davlat universiteti davlat va huquq kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14014102>

Annotatsiya. Ushbu maqola o'zbek nikoh marosimlarining an'anaviy o'ziga xosliklariga, xususan, kuyov va kelin rollarining ifodasiga bag'ishlangan. Tadqiqotda turli hududlarda nishonlanadigan nikoh marosimlaridagi milliy urf-odat va rasm-rusumlarning roli tahlil qilinadi.

Oila institutida kuyov va kelin obrazining shakllanishi, jamiyatdagi ma'naviy qadriyatlar va axloqiy qarashlar asosida aniqlangan farqlar ko'rib chiqiladi. Ushbu maqola, shuningdek, nikoh marosimlarida amal qilinadigan qadriyatlar va ularning zamonaviy jamiyatga moslashuviga diqqat qaratadi.

Kalit so'zlar: nikoh marosimlari, kuyov roli, kelin roli, urf-odatlar, o'ziga xoslik, oila qadriyatlari, jamiyat.

BRIDE AND BRIDE ROLES AND CUSTOMS IN MARRIAGE CEREMONIES

Abstract. This article is devoted to the traditional characteristics of Uzbek wedding ceremonies, in particular, the expression of the roles of the bride and groom. The research analyzes the role of national traditions and customs in marriage ceremonies celebrated in different regions. In the institution of the family, the differences determined on the basis of the formation of the image of the bride and groom, spiritual values and moral views in the society are considered.

This article also focuses on the values practiced in marriage ceremonies and their adaptation to modern society.

Key words: wedding rituals, groom's role, bride's role, customs, identity, family values, society.

РОЛЬ И ОБЫЧАИ НЕВЕСТЫ И НЕВЕСТЫ В БРАЧНЫХ ЦЕРЕМОНИЯХ

Аннотация. Статья посвящена традиционным особенностям узбекских свадебных обрядов, в частности, выражению ролей жениха и невесты. В исследовании анализируется роль национальных традиций и обычаев в свадебных церемониях, отмечаемых в разных регионах. В институте семьи рассматриваются различия, определяемые на основе формирования образа жениха и невесты, духовных ценностей и нравственных взглядов в обществе. В этой статье также основное внимание уделяется ценностям, практикуемым в брачных церемониях, и их адаптации к современному обществу.

Ключевые слова: свадебные обряды, роль жениха, роль невесты, обычаи, идентичность, семейные ценности, общество.

O'zbek xalqining ma'naviy qadriyatlari va milliy o'ziga xosliklari jamiyatimizda nishonlanadigan turli urf-odatlarda o'z aksini topadi. Ayniqsa, nikoh marosimlari o'ziga xos jihatlar bilan boy bo'lib, oila va jamiyat hayotida muhim o'rin egallaydi. Bu marosimlarda kuyov va kelinning roli, ularning jamiyat oldidagi vazifalari va ular bilan bog'liq rasm-rusumlar xalqning an'anaviy qadriyatlariga asoslangan. Mazkur maqolada o'zbek nikoh marosimlarida kuyov va kelinning o'rni, ular bilan bog'liq urf-odatlar, ularning kelib chiqishi va ahamiyati haqida ilmiy yondashuvda tahlil qilinadi[4, 56].

Nikoh marosimlari O'rta Osiyoda ming yillar davomida rivojlanib kelgan ijtimoiy hodisalardan biridir. Bu marosimlar oila va jamiyatda yangi oila tuzish jarayonida bajariladigan vazifalar tizimi bo'lib, unda kuyov va kelinning ijtimoiy roli an'anaviy tarzda belgilangan. Nikoh marosimining ajralmas qismi bo'lgan urf-odatlar o'zida ma'naviy ahamiyatni aks ettirib, kuyov-kelinning jamiyatga moslashuvi va ularning yangi oilada mas'uliyatlarini tushunishlariga yordam beradi [6,108]. Mazkur urf-odatlarining ma'naviy mazmuni va maqsadi, asosan, oila institutining jamiyatdagi barqarorligiga xizmat qiladi.

O'zbek nikoh marosimida kuyov va kelinning rollari o'ziga xos va aniq belgilangan. Bu rollar, asosan, oilaviy hayotda ma'naviy va ijtimoiy vazifalarni bajarish uchun yo'naltirilgan.

Kuyov oila boshlig'i sifatida jamiyat va oilada ma'naviy mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi.

Kelinning roli esa oilaning ichki ishlarida ko'proq ko'rinadi, u yangi oilaga uyg'unlashish va unga sadoqatli bo'lish kabi jihatlar bilan ajralib turadi [9, 89].

Bunday rollarning shakllanishi qadimdan xalq orasida tarqalgan va avloddan-avlodga o'ziga xos an'ana sifatida o'tib kelgan. Masalan, nikoh oldi marosimlarida kuyov va kelin har biri o'z oilasiga va jamiyat oldida o'z zimmasiga olish lozim bo'lgan mas'uliyatni ifodalaydi.

Shuningdek, ularning rollari marosimlarda an'anaviy liboslar, xatti-harakatlar va boshqa rasm-rusumlar orqali namoyon bo'ladi. Bu jarayon kelinning yangi oilaga qabul qilinishi va kuyovning esa oila boshlig'i sifatidagi rolini mustahkamlashiga xizmat qiladi [2, 45].

Nikoh marosimlarida kuzatiladigan urf-odat va rasm-rusumlar, odatda, kuyov va kelinning ijtimoiy va oilaviy vazifalariga qaratilgan. Masalan, "fotiha to'yi" deb nomlanadigan marosimda kuyov va kelin orasidagi kelishuv tasdiqlanadi va jamiyatga ularning nikohi e'lon qilinadi. Bu marosim orqali kuyov va kelin jamiyatda o'z oilaviy maqomini rasman egallaydi va oila institutining barqarorligini ta'minlash uchun zaruriy ma'naviy tayyorgarlikdan o'tadi [8, 33].

Boshqa bir marosim bo'lib, "kelinni kutib olish" yoki "kelin tushurish" marosimida esa yangi kelinni yangi oila a'zolari bilan tanishtirish va ularning o'zaro aloqalarini mustahkamlashga e'tibor qaratiladi. Bu marosimning asosiy maqsadi kelinning yangi oilaga kirib kelishini qulaylashtirish va uning yangi oilada o'z o'rnini topishiga yordam berishdan iborat. Shuningdek, bu jarayon orqali kelin yangi oilada o'ziga xos tarzda qadrlanadi va oilaviy hayotga ruhan va jismonan moslashadi [7, 77].

Hozirgi kunda o'zbek nikoh marosimlarida ayrim urf-odat va rasm-rusumlar avvalgidan farq qilgan holda o'zgarishlarga uchramoqda. Xususan, globalizatsiya va modernizatsiya jarayonlari ta'sirida ayrim an'analarning zamonaviylashtirilishi va yangi shakllarni qabul qilishi kuzatilmoqda. Bu jarayonda ayrim oilalar nikoh marosimlarini soddalashtirish yoki uning iqtisodiy jihatlarini qayta ko'rib chiqish zarurligini his qilmoqda [10, 114].

Shu bilan birga, kelin va kuyovning zamonaviy jamiyatdagi roli ham o'zgarishlarga uchramoqda. Masalan, oilaviy hayotda erkak va ayol teng huquqli bo'lishi, o'zaro yordam va hamkorlikka asoslanishi zaruriyati e'tirof etilmoqda. Shunday qilib, bugungi kunda nikoh marosimlari an'anaviy qadriyatlarni saqlab qolgan holda zamonaviy jamiyat talablariga ham moslashmoqda [3, 93].

O'zbek nikoh marosimlarida bir qator simbolik harakatlar mavjud bo'lib, ular o'ziga xos ma'naviy ma'noga ega. Masalan, "kuyov navkariga chaqirilish" marosimida kuyovning do'stlari va qarindoshlari ishtirok etib, uni "oilaviy hayotga kirishga" ruhlantiradi.

Bu marosim, asosan, kuyovning mas'uliyatini his etishiga va o'z do'stlari bilan oila qurish yo'lidagi yo'qotish va yutuqlarini bo'lishishga imkon yaratadi. Ushbu an'ana kuyovning yangi oilada o'zini qanday tutishi lozimligini ramziy tarzda ifodalaydi va uning jamiyat oldidagi mas'uliyatini kuchaytiradi [5, 68].

Shuningdek, "kelin salom" marosimida kelin yangi oilaga qadam qo'yar ekan, uydagilarni hurmat va ehtirom bilan qarshi oladi. Bu marosim orqali kelin yangi oila a'zolariga hurmat ko'rsatishini namoyon etadi va ularning orasida o'z o'rnini topishga intiladi. Mazkur marosim o'ziga xos ramziy ma'noga ega bo'lib, oilaviy birlik va hurmatga asoslangan munosabatlarni ifodalaydi.

O'zbekistonda nikoh marosimlari hududiy o'ziga xosliklarga ega bo'lib, turli viloyatlarda an'analar farqlanadi. Masalan, Samarqand va Buxoro hududlarida nikoh marosimlari ko'proq qadimiy an'analarga amal qilgan holda o'tkaziladi. Bu hududlarda kuyov va kelin uchun to'qiladigan liboslar, marosim jarayonida aytiladigan duo va rasm-rusumlar maxsus xususiyatlarga ega. Buxoro nikoh marosimlarida "yor-yor" qo'shig'i orqali kelinning ota-onasidan ajralishi ifodalanadi va yangi oilaga moslashish jarayoni qo'llab-quvvatlanadi [1, 37].

Farg'ona vodiysi hududlarida esa nikoh marosimlari o'zining serjilo liboslari va rang-barangligi bilan ajralib turadi. Marosimda kuyov va kelinning ota-onalari tomonidan o'zaro sovg'alar almashinuvi amalga oshiriladi. Ushbu sovg'alar oilaviy hayotda bardavomlik va barqarorlikni ta'minlash, yangi oila uchun xayrli va baxtli hayot tilash ramzi hisoblanadi.

O'zbek nikoh marosimlarida globalizatsiya va g'arb ta'sirida o'zgarishlar kuzatilmoqda.

Xususan, ayrim oilalar "kelin-kuyov raqsi"ni qabul qilgan va zamonaviy musiqiy kompozitsiyalar bilan bezatilgan marosimlar o'tkazmoqda. Bu o'zgarishlar yoshlarning global madaniyat ta'sirida zamonaviy elementlarni o'z an'analarga qo'shishga bo'lgan istagini ifodalaydi. Shu bilan birga, ayrim oilalarda oddiylashgan nikoh marosimlari o'tkazishga intilish, jamiyatda iqtisodiy jihatdan qulay va soddalashtirilgan variantlarni tanlashga bo'lgan ehtiyojning kuchayishi kuzatilmoqda.

Nikoh marosimlari o'zbek jamiyatida oila institutini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Kuyov va kelinning roli, ularga yuklatilgan mas'uliyat va marosimlar jarayonidagi urf-odatlar ularning ijtimoiy va oilaviy vazifalarini aniqlashga qaratilgan. Bugungi kunda bu an'analar saqlanib qolgan holda zamonaviylashtirilmoqda, bu esa o'z navbatida milliy va global qadriyatlarining uyg'unlashishiga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Akbarov T. Hududiy xususiyatlar va nikoh urf-odatlar. Samarqand: "O'zbekiston", 2021. 190 bet.
2. Karimov B. Nikoh marosimlari va ijtimoiy qadriyatlar. Samarqand: "Nodirbek", 2018. 210 bet.
3. Musaev A. O'zbek nikoh marosimlarining ijtimoiy va iqtisodiy jihatlari. Qarshi: "Ilmiy Nashr", 2023. 240 bet.
4. Qayumov A. O'zbek nikoh marosimlari va an'analar. Toshkent: "Ma'rifat", 2003. 250 bet.

5. Rahimov I. An'anaviy nikoh marosimlari va ularning ahamiyati. Urganch: "Ilm", 2019. 215 bet.
6. Saidov F. Oila qadriyatlari va urf-odatlar. Toshkent: "Adabiyot", 2005. 180 bet.
7. Sodiqov D. Yoshlar va an'analar: o'zbek nikoh marosimlarining zamonaviyligi. Toshkent: "Yangiyo'l", 2021. 195 bet.
8. To'raqulov M. Oila institutining ahamiyati va zamonaviy nikoh marosimlari. Farg'ona: "Nashr", 2020. 230 bet.
9. Xudoyberdiyev S. O'zbek urf-odatlari va rasm-rusumlari. Buxoro: "Ilm", 2010. 220 bet.
10. Ziyodov H. Globalizatsiya va milliy an'analar: o'zgaruvchan nikoh marosimlari. Termiz: "Ma'naviyat", 2022. 205 bet.